

Po ovome se konačno svemu vidi, zašto je tako silno značenje molitve u duhovnom napretku: kao eminentni životni čin ona protka najveće dubine čovjeka, ispreplete zadobivene spoznaje i voljne sklonosti s onim što je u čovjeku zaista pravi ljudski život, ili bolje rečeno životno utka sve to u svoje biće, pa on tako formiran, ne može više gaziti božanskoga života u sebi, a da svijesno ne gazi i sama sebe, ono zapravo za što jasno zna da mu je najmilije, i da je ujedno stvarno najbolje.³ Kontemplirajući, osim toga, čovjek budi u sebi udivljenje. Dolazeći naime do silnih novih spoznaja, on time na najdublji, najživotniji da tako reknemo način potresa svojom nutrinom: izazivajući ono što čovjeka na neki način čitava obuzme: udivljenje koje je kako kaže Toma vrsta nekog straha što proizlazi iz spoznaje stvari koje nadilazi našu sposobnost, iz kontempliranja uzvišene istine. U monotoniji stoga ili površnosti života kontemplacija je nasigurniji način da se dignemo nad zemlju i počnemo živjeti božanski.

BERĐAJEV O KRŠĆANSTVU I KLASNOJ BORBI.

Eugen Anišić.

1. Borba je osnovni zakon sviju materijalnih i životnih procesa. Od nje nije pošteđen anđeoski, demonski — pa ni ljudski život. Takva dakle borba postoji i među ljudskim klasama.

Marks je klasnu borbu devetnaestoga vijeka prenio na čitavu ljudsku povijest, premda nisu postojale prije klase u današnjem smislu te riječi. Ranije je porijeklo dijelilo ljude, veli Berđajev, a u kapitalističkom društvu to čini novac. Marks je dobro uočio da revolucije redovito imaju klasni karakter: ma kakve parole bacili u narod, ugnjetavane i osiromašene klase ustaju na vlasnike i ugnjetavače. Tako dolazi do klasne osvete, koja leži u suštini sviju revolucija.

Jedno od najvećih protuslovlja u koja je zapao marksizam — jest njegovo shvaćanje klasne istine. Marksisti su došli na tu misao samo zato, jer nisu do kraja mislili o toj stvari. Kažu da je istina odsijev ekonomske stvarnosti i socijalnog položaja neke klase, dakle nešto sasvim relativno, a u

³ Ovo je sve i razlog da autori duhovnog života toliko insistiraju na potrebi nutarnje molitve, i da je stavljaju kao osnovicu i jamstvo svakog drugog ozbiljnog i dubokog života. Treba samo čitati velike učitelje u tom pogledu, kao na pr. sv. Ivana od Križa, sv. Tereziju Avilsku i dr., pa da vidi koliko značenje ima molitva za istinski život u Bogu. A i suvremeni autor dom Chautard, kojeg je L'Amé de tout apostolat, doživjela tolika priznanja kardinala i biskupa i samoga Benedikta XV., dijeli konačno svećenike na ozbiljne i neozbiljne, po tome da li razmatraju, da li barem sve čine da taj život dubokog zalaženja u Boga putem nutarnje molitve dnevno osiguraju.

isto vrijeme brane apsolutnu vrijednost svoje teorije. To je za Berđajeva spoznajno-teoretska rugoba prvoga reda — gnoseološko čudovište, koje mora umrijeti na svijetlu svakoga zdravog razuma.

Klasnu borbu vode i klase što vladaju (buržoazija), samo što je borba prikrivena održavanjem vlastitog položaja, što manje odaje utisak borbe, nego kad se ona vodi za promjenu dosadašnjega poretka. Borba je divlja i gruba s obje strane, samo što potišteni otvoreno vele da se bore za svoje interese, dok ih oni na vlasti prikrivaju visokim idealima civilizacije, slobode, a što je za Berđajeva najkobnije: i same religije. U takvoj se borbi protivnici optužuju za promišljene i zločinačke namjere; to su međutim obično tvrdnje rđavih poznavalaca života, jer socijalna borba počiva više na iracionalnim nastojanjima, nego na svijesno sebičnim interesima ljudi.

Marksisti su rđavi psiholozi; sve pojave u društvenom životu vrstaju po unaprijed stvorenoj shemi sukoba radi ekonomskih interesa. Njima je ekonomsko isto što i materijalno, a to je netočno, jer ljudski duh stvara, a ne mrtva tvar. Vele da je i svjetski rat djelo buržoazije, dok je on zapravo upropastio buržoaziju i doveo do boljševizma. Tako isto govore i o ratu koji ima doći,*) a istodobno od njega očekuju svoju konačnu pobjedu. To je klasna logika i klasna istina!

Berđajev nadalje veli da se radništvo ne može zaštititi parlamentarnim putem; stvarni interesi radnika štite se jedino sindikatima, koji čuvaju realne interese radništva. Tako se na pr. u Francuskoj zove socijalističkom stranka koja nije nikako socijalistička, nego joj to ime treba samo radi skupljanja glasa na izborima.

Kršćanstvo vidi jako dobro klasnu borbu i ne smije negirati te činjenice, nego je mora objektivno promatrati. Nema ničega suprotnijega kršćanstvu, veli Berđajev, od lijepog idealizma, od idealizirane stvarnosti.

Buržoaska ideologija nijeće postojanje klasa, jer lažnom demokracijom uspješno prikriva privilegije pojedinaca, koje aristokracija nije tajila. Te privilegije pojedinaca nije lako prepoznati u »demokratskom«^o društvu, jer ono stalno traži jednakost sviju pred zakonom. Crkva o tom sudi drugačije, jer zna da postoje klase izrabljivača i izrabljivanih. Kršćanstvo priznaje aktuelnost rješavanja radničkog pitanja, ali hoće da se pri tome sačuva čovjekova sloboda, da se radnik ne obrati u klasno stvorenje, da ne bude naprosto »funkcija klase«.

Za kršćanstvo je najvažniji čovjek, njegova duša, koja je vječna i koja ide Bogu kao svome cilju; tome se cilju ima podrediti sve u životu. Zato se kršćanstvo drži nekih apsolutnih vrijednosti, kojih ne može napustiti. To su: čovječja ličnost kao

*) Danas je taj rat u punom jeku op. p.

duhovni centar života, sloboda duha, sloboda savjesti, sloboda misli i stvaralaštva.

2. Rad je za kršćansku svijest nadragocjenija i najstvarnija osnova ekonomskoga života. Grčko-rimski mentalitet prezirao je rad i smatrao ga je sudbinom robova. Kršćanstvo je donijelo nove, uzvišenije misli, zalažući se za poštivanje radnika. Krist, Sin Božji, bio je kao čovjek tesar, dakle radnik. Radnici su bili i njegovi apostoli. Na radu se zasniva sav ljudski život; određujući pravi smisao života, kršćanstvo je odredilo pravi smisao i vrijednost rada. Niko ne smije da bude parazit; radom treba da se bavi svaki čovjek, posjednik i beskućnik, jer sv. Pismo veli ko ne radi neka ni ne jede«. Teško je pitanje podjele rada, ali kršćanstvo olakšava i njegovo rješenje svojom naukom o dostojanstvu svakoga, pa i najtežega poštenoga posla.

S kršćanskog stajališta svaki radnik mora imati svoja prava, svoju slobodu, kao i svi ostali ljudi, jer čovjek kao duhovno stvorenje ne smije biti preobraćen u puko sredstvo za tuđe ciljeve. Čovjek nije političko stvorenje, pa mu politika ne smije ni oduzeti pravo slobodnoga mišljenja, pravo ispovijedanja vlastitog uvjerenja; to se pravo radnika kao čovjeka može osigurati samo onda, ako se poslodavcu onemogućiti po volji oduštati radnike s posla.

Naročito su zanimljiva Berđajevljeva zapažanja o odnosu aristokracije prema građanskom staležu (buržoaziji) i proletarijatu. Po njemu aristokrata nema nikakvih ekonomskih vrлина; one pripadaju građanima. Aristokratsko je bogatstvo prije svega stečeno na oružju, a onda naslijeđeno. Postanak aristokracije zahtijeva dugo vrijeme, u kome se najprije prikupljaju zasluge predaka; potreban je dugi niz godina i pokoljenja za izgradnju rase, za stvaranje plemenite loze i za postanak plave krvi. To je glavni uvjet, a ne isključivo bogatstvo kao u građanskom društvu. Aristokracija ima još jedan istočni grijeh: to je oholost, koja rađa preziranjem drugih klasa i koja se protiv kršćanskog poimanju čovjeka kao Božjega djeteta.

Bogatstvo dakle pripada građanstvu, jer dobivati i zaradivati nije aristokratski; zarađivanje je specifično buržoazije; ona je prije svega homo oeconomicus, koji se bogati ličnim naporima, ličnom inicijativom; ona stiče radom, a ne naslijeđem. Građanin nema slobodnoga vremena; u njemu se pojavila prvi put misao beskrajnoga razvića ljudske ekonomske moći. Ta je težnja zarobila čitavo društvo — dovela ga dotle da njime ne vlada više prirodni tok događaja, nego vlast umišljenoga novčanog carstva, carstva mamona. I to je ono što posebno zabrinjuje kršćanstvo.

Po Berđajevu je Marksovo učenje o proletarijatu religiozno, mesijansko, mitsko, a ne naučno. Njegova se ideja izabrane klase podudara s idejom Jehovinog izabranog naroda.

3. Pisac je išao za tim da odredi položaj kršćanstva u suvremenoj klasnoj borbi i to sa stajališta spiritualističke filozofije društva. Drži da kršćanstvo mora stati na stranu potlačenih, na stranu proletarijata, kako to i čini katolička i protestantska mladež, probuđena novim pogledima na socijalnu stvarnost. Pravoslavlje se još nije pravo snašlo, jer je pod jakim dojmom komunističke revolucije u Rusiji, pa se zato drži negativno prema proletarijatu.

Upozoruje da kršćanstvo nije pozvano rješavati i tehničke probleme socijalnog uređenja; ono mora samo dati načela i stvoriti etičku atmosferu, koja će produhovljavati sređivanje socijalnog pitanja. I ako je kršćanstvo na strani potlačenih, njegovo je gledište sasvim protivno marksističkom, jer je ono individualističko i personalističko — nasuprot materijalističkom kolektivizmu.

Berđajev dobro uočava teškoće s kojima se mora boriti kršćanstvo kada prilazi proleterskim masama. Atmosfera kršćanske djelatnosti jest atmosfera ljubavi i smirenosti; a kako će kršćanstvo doći s idejom ljubavi i strpljivosti pred proleterske mase, kojima je marksizam duboko ucijepio klasnu mržnju i revolucionarnu netrpeljivost, ta sotonska osjećanja, kojima je Marks pridavao mesijansko značenje. Zbog tih osjećanja drži proleter da mu kršćanske propovjedi samo hoće izbiti oružje iz ruku, uspavati ga i prilagoditi izrabljivanju. Potrebno je naći riječi, veli Berđajev, u kojima će biti svježine, mladosti i stvaralačke energije. Takove riječi — drži — nisu još nađene. To je glavni zadatak onih koji rade za kršćanski preporod proletarijata. Pri tome moraju imati na umu da se socijalno pitanje ne riješava propovjedi o milosrđu i činjenju dobrih djela, koje samo pojačavaju gnjev potištenih klasa. Mjesto toga treba nastupiti energično za slojeve na čijoj je strani socijalna pravda.

Na mjesto izabrane klase, pisac traži stvaranje korporacija po profesorima, koje će jedino izgraditi aristokraciju rada i poziva, dara i stvaralaštva, dakle pravu elitu, aristokraciju po duhu mjesto aristokracije po rođenju.

Kako se vidi, Berđajev ispravno drži da je danas jedino kršćanstvo kadro riješiti socijalno pitanje, kako po svom doktrinarnom stavu, tako po svojoj metodi, koja prije svega traži uništenje klasne mržnje. On kao pravoslavac lojalno priznaje prednosti zapadnoga katolicizma i protestantizma u orijentiranju prema novoj socijalnoj stvarnosti.

Po njegovom mišljenju profesionalni savezi radnika nužno vode klasnu borbu. Vatikan priznaje katoličke profesionalne saveze radnika, a zalaže se protiv klasne borbe. Odatle izvodi da je pri takvom postupku Vatikan u protuslovlju sa samim sobom. Međutim, to je netočno: Crkva ne može biti protiv svake klasne borbe, jer mora dopustiti potištenim i obespra-

vljenim da borbom postignu svoja prava, dakako, moralno dopuštenom borbom; ona čak mora i poduprijeti tu borbu.

Zanimljivo je da Berđajev pridaje proletarijatu neke spoznajne prednosti nad ostalim staležima glede socijalnog pitanja: jedino je proletarijat slobodan od grijeha ugnjetavanja, pa ima prikladnu svijest za prosuđivanje socijalnih problema. (str. 10) Ne znam kojim slučajem spominje ovdje svoje još dačko mišljenje i ne spominjući svoga sadašnjeg uvjerenja. Bez obzira na to da li Berđajev sada usvaja tu argumentaciju, možemo sa sigurnošću reći, da grijeh ugnjetavanja nije jedini psihološki činilac, koji onemogućuje nepristran uvid u socijalnu problematiku; klasna mržnja, koja je kod proletarijata najrazvijenija, ne omogućuje ništa manje nepristrano uviđanje, pogotovo kad je neskrupulozni agitatori raspiruju. Dakle, ni u spoznajnom pogledu nema proletarijat ničega mesijanskoga.

4. Berđajev razvija probleme veoma spretno, s nekom prirodnom lakoćom, što više i onda kad se radi o najtežim pitanjima marksističke teorije spoznae i dijalektičkoga procesa klasne borbe. Njegovi su izvodi smjeli i stilistički besprjekorni, ali ponekad ne uvjeravaju, ne zadovoljuju onih, koji u filozofiji ne traže prvenstveno poeziju nego istinu. To je zajednički grijeh sviiju modernih pisaca, čije izlaganje lebdi između strogo naučne i beletrističke, esejske interpretacije problema. Istina, ovakve se stvari najugodnije čitaju; ali valja priznati, da moramo pročitati i čitave stranice dok shvatimo što pisac zapravo hoće da kaže. Zato čovjek dođe lako na misao da danas demonstrativno zatraži povratak u život, za moderni svijet odveć suhoparnog, skolastičkoga sistema teza — sve zbog žudnje za jasnijim pojmovima i preciznim izrazom.

Često B. upotrebljava noetičku terminologiju a da je nigdje ne tumači; bilo bi to potrebno naročito na onim mjestima gdje namjerava kritizirati protivna gledišta i iznositi tuđa mišljenja.

Kod Berđajeva se mora naročito istaknuti njegovo nastojanje da iznese pred šire slojeve — iako ne na jako popularan način — filozofske temelje marksizma i marksističke sociologije, jer su oni upravo najslabija točka na čitavoj marksističkoj liniji. Najveći uspjeh marksizma jest u tome što je uspio nametnuti borbu protivnicima na svojim najjačim pozicijama, t. j. na sociološkom terenu. Socijalna teorija marksizma zvuči veličanstveno svima ljudima, pa i priprostim svijetu; čovjeku je međutim potrebna prilična izobrazba da bi mogao filozofske temelje marksizma ugledati u njihovom pravom svijetlu i ocijeniti im pravu vrijednost.

Berđajev spada među najsamostalnije duhove koji su svoj život posvetili socijalnom pitanju. Njegova široka filozofska koncepcija svijeta nije se dala nikada sapeti u uski okvir ortodoksnog marksizma, nego se vlastitim snagama probijala od materijalističkog kolektivismu putem filozofije društva prema

spiritualističkom individualizmu. Zadivljava magistralni mir njegovih razmatranja, posebno danas, kada se socijalno pitanje rješava na ulici s toliko žestine i malodušnosti od nepozvanih apostola.

Zato je i ovo Berđajevljevo djelo znatan prilog za izgradnju solidne kršćanske orijentacije u suvremenoj klasnoj borbi.

NEKE BILJEŠKE O ŽIVOTU ALFREDA LOISY-a.

Dr. Đuro Gračanin.

Domaći kao i strani listovi donijeli su nedavno vijest, da je na 1. lipnja o. g. umro Alfred Loisy, začetnik i glavni borac modernizma. Kako se na drugom mjestu osvrćemo na njegov rad, htjeli bi ovdje iznijeti samo neke važnije biografske podatke, koji ne ulaze u sastav jedne načelne rasprave ali su potrebne za razumijevanje Loisy-eva djela.

Alfred Loisy rodio se u Ambrières-u, département Haute-Marne u Francuskoj 28. veljače 1857. Mladost je proveo na selu, gdje nije dolazio u kontakt sa svijetom. Tako je pri ulasku u veliko sjemenište — u koga je stupio sa 17 godina bio daleko od svih problema kojima se kasnije tao baviti. Po vlastitom dapače pripovijedanju bio je vrlo pobožan, sklon možda misticizmu, ako u tom smislu treba tumačiti njegove riječi da je bio *l'un des adeptes les plus zélés du mysticisme*. Ima u tim počecima neke sličnosti sa životom Luthera i nekih drugih religioznih reformatora. Slično kao i Luter, on, izgleda, nije primio solidne izobrazbe skolastičke filozofije. Tomu je, kako se čini, doprinosilo i njegovu subjektivno raspoloženje. Stalno je isticao svoju nezavisnost, autonomiju svoga duha, i objektivno, hladno skolastičko izlaganje uzrokovalo je kod njega, kako sam kaže, neraspoloženje i bacalo je njegov duh u »neizrecivu nevoljkost«. Svojih sjemenišnih studija nije uostalom potpuno dovršio. Zbog slaba zdravlja, a i drugih razloga, poslali su ga u Paris, na Katolički Institut, da bi tamo nastavio studije, ali upravo to slabo zdravlje nije mu dalo da nastavi. Ostao je u Parisu svega tri mjeseca i taj boravak, kako kažu njegovi biografi, nije imao nikakva utjecaja na nj. Vratio se u Châlons, gdje je bio zaređen za svećenika 29. lipnja 1879. Bilo mu je tada 22 godine i nekoliko mjeseci. Htio je dokončati posljednju godinu studija, ali slabo zdravlje i dalje ga je u tome ometalo, tako da je njegova strogo filozofsko-teološka izobrazba ostala očito nedovoljna.

Imenovan župnikom, Loisy se oporavio i dobio ponovno volju za naukom i zaželio je da ga se ponovno pošalje na Katoličko sveučilište u Paris. Htio je, kako sam bezazleno priznaje »slijediti predavanja Katoličkog Instituta da postigne